

Олександр МАСАН

**ГРЮНВАЛЬДСЬКА БИТВА ТА ЇЇ ВІДЛУННЯ
У ТЕРЕБОВЛІ Й КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ
(ЩЕ РАЗ ДО ПИТАННЯ ПРО УЧАСТЬ РИЦАРІВ
З ГАЛИЧИНИ І ПОДІЛЛЯ У ВЕЛИКІЙ ВІЙНІ 1409-1411 РР.)**

У повідомленні розглядаються факти участі рицарів – вихідців з Галичини і Поділля у війні Польщі й Литви проти Німецького ордену в Пруссії і, зокрема, Грюнвальдській битві, критично оцінюються поширені в історико-краєзнавчій літературі твердження про Бартоша з Теробовлі як визначного учасника події, а також Фредра з Плешовиць, аналізується зміст королівської грамоти, виданої Іванку Сушику з Романова безпосередньо на полі битви, уточнюються розташування і назви сіл, одержаних ним поблизу Теробовлі, та ряду сусідніх населених пунктів, згаданих у документі, що дозволило поповнити новими важливими відомостями історичне краєзнавство Тернопілля.

Ключові слова: Велика війна 1409-1411 рр., Грюнвальдська битва, Галичина, Поділля, Німецький орден, українські рицарі.

Александр МАСАН

**ГРЮНВАЛЬДСКАЯ БИТВА И ЕЕ ЭХО
В ТЕРЕБОВЛЕ И КАМЕНЦЕ-ПОДІЛЬСКОМ
(ЕЩЕ РАЗ К ВОПРОСУ ОБ УЧАСТИИ РЫЦАРЕЙ
ИЗ ГАЛИЧИНЫ И ПОДОЛЬЯ В ВЕЛИКОЙ ВОЙНЕ 1409-1411 ГГ.)**

В сообщении рассматриваются факты участия рыцарей – выходцев из Галичины и Подолья в войне Польши и Литвы против Немецкого ордена в Пруссии и, в частности, Грюнвальдской битве, критически оцениваются распространенные в историко-краеведческой литературе утверждения о Бартоше из Теробовли как выдающегося участника события, а также Фредра из Плешовиц, анализируется содержание королевской грамоты, выданной Иванку Сушику с Романова непосредственно на поле битвы, уточняются местонахождение и названия сел, полученных им поблизости Теробовли, и ряда соседних населенных пунктов, упомянутых в документе, что позволило пополнить новыми важными ведомостями историческое краеведение Тернопольщины.

Ключевые слова: Великая война 1409-1411 гг., Грюнвальдская битва, Галичина, Подолье, Тевтонский орден, украинские рыцари.

Oleksandr MASAN

**GRÜNWARD'S BATTLE AND ITS ECHO IN TEREBOVL'IA
AND KAMIANETS'-PODIL'SKY (ONCE MORE FROM
THE PROBLEM OF PARTICIPATION OF KNIGHTS FROM
HALYCHYNA AND PODILLYA IN THE GREAT WAR OF 1409-1411)**

The article deals with the participation of knights from Ukrainian lands during the Great war of 1409-1411 and its main event – the Grünwald battle on the 15th of

July 1410. Those knights were Bartosh from Terebovl'ia, Ivanko Sushyk from Romaniv and Fredro from Pleshovits. Ivanko Sushyk was rewarded by king with two villages near Terebovl'ia for his courageous deeds in the battle near Grünwald. The article provides materials, that let us elaborate a number of local lore aspects of the history of districts of the ancient city and region of Ternopol'.

Key words: Great war of 1409-1411, Grünwald battle, Halychyna, Podillya, German Order; Ukrainian Knights.

У 1409 р. розпочалася Велика війна між Німецьким орденом у Пруссії, з одного боку, і Польщею та Литвою, з другого, головною подією якої була відома Грюнвальдська битва 15 липня 1410 р. Як це не дивно, вона не викликала значного зацікавлення у вітчизняних істориків, хоча добре відомо, що в складі союзного польсько-литовського війська перебували численні українські хоругви (полки). Втім, ця подія досить часто згадувалася і понині згадується у контексті різних регіональних «історій», у яких, проте, нерідко висувалися твердження, не підкріплені жодними свідченнями історичних джерел. Такий недолік був притаманний, передусім, історико-краєзнавчим виданням, незважаючи на їхню безперечну цінність в аспекті місцевої минувшини. На жаль, подібна тенденція зберігається і в наш час, можливо, через відсутність спеціальних наукових опрацювань проблематики, пов'язаної з участю українців чи вихідців з українських земель у Великій війні 1409-1411 рр. Мабуть, не буде виглядати нескромним, якщо автор цих рядків зазначить, що вже опублікував декілька повідомлень з даного питання у ряді наукових збірників [17; 18; 19].

І все ж досі не втратила актуальності потреба ретельного вивчення джерел, які до цього часу недостатньо використовувалися дослідниками і місцевими краєзнавцями. Слід також закликати останніх до уважнішого прочитання відповідних місць у головних джерелах з історії Грюнвальдської битви – «Хроніці конфлікту» [2] та «Історії Польщі» Я. Длугоша [1], щоб більш об'єктивно і предметно окреслити внесок українців з тих чи інших регіонів і вихідців з українських земель у подію, яка тривалий час мала символічне значення не лише для польського народу й Польщі, але й інших народів Центрально-Східної Європи. Особливо нагальним нині є відтворення «олюдненої» історії нашої країни, покликане кардинальним чином гуманізувати минуле України й показати роль українського народу і його конкретних представників у подіях та процесах, які відбувалися у Європі, зокрема за доби пізнього середньовіччя.

Рамки цього повідомлення не дозволяють висвітлити зазначену проблематику в повному обсязі, тим паче, що автор цих рядків, як зазначалося вище, вже писав про ряд аспектів питання. З огляду навище сказане, далі йтиметься, головним чином, лише про декількох видатних осіб – активних учасників Великої війни 1409-1411 рр., тією чи іншою мірою пов'язаних з українськими землями – Східною Галичиною, зокрема Теревовлянщиною, Західним Поділлям та селами, розташованими поблизу

центрів цих територій. Можна сподіватися, що наведені нижче матеріали стануть у пригоді історикам, які вивчають минуле Східної Галичини і Західного Поділля, та місцевим краєзнавцям. Власне, мета цього повідомлення подвійна – дослідити проблему і надати конкретні історичні відомості для практичного використання в дослідницькій, краєзнавчій і просвітницькій роботі.

Я. Длугош в «Історії Польщі», перераховуючи хоругви коронного війська, яких було 50, назвав серед них сім, сформованих на етнічних українських землях: Львівську (12-ту), Перемишльську (14-ту), Холмську (16-ту), три Подільських (17-ту, 18-ту та 19-ту) і Галицьку (20-ту) [1, с. 88-89]. Втім, автор не вказав імена їхніх командирів і жодним словом не згадав про конкретні дії цих хоругв під час Грюнвальдської битви, як і про дії майже всіх інших хоругв, сформованих на етнічних польських землях.

Зате з іншого джерела – «Хроніки конфлікту польського короля Владислава з хрестоносцями в рік Христовий 1410-й», написаної невдовзі після Грюнвальдської битви, можливо, королівським секретарем Збігневом Олесницьким, відомо про дії деяких хоругв у критичний момент бою. Коли на початковій фазі значна частина литовського війська вдалася до втечі, це створило загрозу правому флангу королівського війська. Тому в бій вступили «велика хоругва краківського каштеляна, [хоругви] сандомирського воєводи, Велонської землі, Галицької землі і багато інших» [2, с. 26-27]. Фактично, вони переламали хід битви. Проте й це джерело не повідомляло жодних імен конкретних героїв – вихідців з українських земель.

Натомість в історично-краєзнавчих публікаціях, у яких висвітлюється минуле м. Тереховлі, зокрема за доби середньовіччя, часто згадується місцевий уродженець чи житель Бартош Гловацький, який проявив «відвагу у Грюнвальдській битві 1410 р.» [8, с. 64]. На основі праць польських істориків XIX – початку XX ст. нині стверджується, що цей Бартош з Тереховлі «організував хоробрих русинів (...) і багато спричинився для перемоги над хрестоносцями під Грюнвальдом у 1410 р.» [15, с. 17]. Як командир загону він відзначився у Грюнвальдській битві «здобуттям хоругви хрестоносців» [6, с. 106]. Цього військового діяча було достойно відзначено ще за життя, а також вшановано вдячними нащадками в Тереховлі. Отож, за виявлену відвагу Бартош Гловацький «в 1415 р. отримує дозвіл на забудову під Нове Місто лівого берега Гнізни та звільняється на 8 років від податків». Мабуть, з нагоди 500-ліття Грюнвальдської битви «на честь загону Бартоша в 1910 р. біля будинку управління каменоломнею відкритий пам'ятник з пам'ятними плитами, на яких висічені імена всіх учасників загону Бартоша» [8, с. 64]. Крім того, до 1939 р. відрізок нинішньої вул. Т. Шевченка від скверу Т. Шевченка до середнього мосту через Гнізну «носив ім'я Бартоша» [6, с. 106]. Одне слово, уміли ж поляки поцінувати своїх героїв! Хоча ще треба перевірити, чи було викарбовано вираз «учасники загону» на пам'ятних плитах, чи це належить до словесної творчості нині суших краєзнавців.

Не викликає сумнівів участь Бартоша «з Треховлі» (так поляки називали Тереховлю) у кампанії 1410 р., адже це ім'я згадується в такому інформативному джерелі з історії Великої війни, як «Історія Польщі» Я. Длугоша, однак жодним чином не серед командирів польсько-українських загонів чи, тим паче, учасників Грюнвальдської битви. Згадка про нього належить до зовсім іншої події і має точну дату – 19 вересня 1410 р. Того дня король Владислав II Ягайло припинив облогу орденської столиці Марієнбурга і рушив з військом у напрямку Польщі [1, с. 130; 24, с. 43]. Дорогою він зупинився біля колишнього орденського замку Штум, який ще наприкінці липня передав у держання рицарю Єнджею Брохоцькому [1, с. 123]. Гарнізон одержав завдання продовжувати бойові дії проти залоги Марієнбурга, і з цією метою король посилив його, «залишивши в поміч декількох своїх придворних, досвідчених воїнів, а саме: Ганка Хелмського, Канимира з Пуховиць, Яна Голого, Пакоша Бистшановського, Петра Цебровського, Беняша Говожинського, Бартоша з Треховлі та інших» [1, с. 132]. За словами Я. Длугоша, в подальшому вони діяли досить успішно, завдавши німецьким рицарям чималих втрат і навіть захопивши 10 тис. флоринів, відправлених орденським керівництвом для виплати найманим військам, які перебували на утриманні Німецького ордену.

З наведеного уривку джерела випливає, що Бартош з Тереховлі належав до королівських придворних, до того ж, не першого рангу, проте вважався досвідченим воїном. Під час Грюнвальдської битви значна частина придворних рицарів не брала безпосередньої участі в бойових діях, а перебувала в оточенні короля, як, наприклад, Данилко з Русі, який займав посаду «носія королівських стріл» [1, с. 98]. Крім того, впродовж 15 липня 1410 р. король перебував на деякій відстані від місця битви, на горбку, оточений «свитою і відбірною вартою війська з охоронців і рицарів». Загін охоронців складався з 60-ти списоносців [1, с. 100]. Чи не було серед них і Бартоша з Тереховлі?

Якщо взяти до уваги обставини, за яких згадується цей рицар в «Історії» Я. Длугоша, то твердження польських істориків другої половини ХІХ – початку ХХ ст. про подвиги Бартоша з Тереховлі на полі Грюнвальдської битви, захоплення ним прапора німецьких «хрестоносців», його перебування на чолі окремого загону тощо слід вважати романтичними домислами, вельми характерними для польської кресової (такої, що побутовала за межами польських етнічних земель колишньої Речі Посполитої) історіографії того часу. Тому не важко здогадатися, чиї імена було викарбовано на пам'ятнику, відкритому 1910 р. біля будинку управління каменоломні в Тереховлі. «Учасники загону Бартоша» – це, швидше за все, придворні рицарі, залишені королем Владиславом Ягайлом у Штумі 19 вересня 1410 р. Однак Бартош з Тереховлі не був і не міг бути їхнім командиром вже хоча б тому, що Я. Длугош в переліку рицарів згадав його на останньому місці.

Крім того, немає вагомих підстав ототожнювати Бартоша з Теревовлі з Бартошем Гловацьким. Це могли бути зовсім різні особи. Привілей «за відвагу в Грюнвальдській битві» міг видати лише король Польщі, проте серед досі опублікованих актів Владислава II Ягайла такої грамоти чи навіть згадки про неї немає [див.: 3]. З огляду на це слід ще раз ретельно перевірити, на яких, власне, актових джерелах ґрунтувалися відомості про діяльність Б. Гловацького як засновника Нового Міста в Теревовлі в 1415 р. і чи була ця діяльність пов'язана з його участю в Грюнвальдській битві. Втім, наразі це питання виходить за рамки проблематики нашого повідомлення.

Коли вже мова зайшла про актові джерела, то варто навести уривок з нової праці визначного польського фахівця у галузі Грюнвальдіани А. Надольського, який зазначив: «Варто пам'ятати, що єдиний, знаний нам за ім'ям рицар, нагороджений королем на полі Грюнвальдської битви, «в котрій кров свою пролив», був русином. Він називався Іванком Сушиком з Романова й отримав за свої заслуги два села в Галицькій землі» [25, с. 58]. Справді, з нагородних грамот Владислава II Ягайла, виданих одразу після битви, зберігся текст лише однієї. Вона датується 17 липня 1410 р. і була видана Іванкові Сушику [3, с. 327-329]. Щоправда, її оригінал, написаний староукраїнською мовою, не дійшов до нашого часу. Зміст акта нині відомий за записом у Коронній Метриці, в яку його було внесено в перекладі польською мовою на основі трансумпту (підтвердження), виданого королем Стефаном Баторієм 2 березня 1578 р. І все ж зазначене джерело слід вважати унікальним з огляду на те, що воно становить єдиний документ, у якому наочно відобразилася участь уродженця українських земель у Грюнвальдській битві 1410 р. та конкретні наслідки цієї участі.

Підстав для нагородження Іванка Сушика з Романова було декілька, що ясно видно зі змісту преамбули. Король Владислав Ягайло стисло перерахував заслуги українського рицаря, які могли мати відношення до особи самого короля (*się nam przysłużył w tej bitwie*). По-друге, під час бою Іванка Сушика було поранено (*krew swoje przelał*), однак і на час видання грамоти, тобто 17 липня, він залишався у строю (*i teraz zasługować nieprzestawa*). Це дає підстави гадати, що поранення було легким й Іванко Сушик брав участь у битві до кінця і, можливо, у переслідуванні ворожих недобитків, які вдалися до панічної втечі. По-третє, він виявив неабияку сміливість, подаючи приклад особистої мужності (*mężnie wodził, jak mężnemu należało*) [3, с. 328].

Саме нагородження відбулося, очевидно, в урочистій обстановці, перед вишикуваним військом переможців. Адже наприкінці королівської грамоти замість традиційного в середньовіччі переліку свідків, як правило, вищих урядовців держави було вміщено лише коротку фразу: «*Przy czym było wszystko wojsko nasze*». Крім того, далі зазначено: «*Dan i pisan ten list w wojsku, na poboju, na polu w pruskiej ziemi u wsi Thanenbriku i Grymwaldu*» [3, с. 329]. Щодо сіл, названих наприкінці, то малися на увазі Танненберг

і Грюнвальд (насправді воно називалося Грюнфельд), на полі між якими і відбулася битва 15 липня 1410 р.

Нагорода полягала в наданні Іванку Сушику в спадкову власність двох королівських сіл у Галицькій землі, у Тереховлянському повіті, які й нині існують поблизу Тереховлі. Це були населені пункти Боричівка (Boryczowka) та Вишній Зубів (Wyżny Zubow, нині Зубів), причому, останній мав ще й другу назву – Берести (Beresty, Beresthi) [3, с. 328]. Перше село розташоване за 7 км на північний схід від теперішнього райцентру і нині підпорядковане Тереховлянській міській раді (з 1961 р.), а друге лежить за 4 км на захід від міста і належить до складу Різдвянської сільської ради [12, с. 480, 530; 5, с. 298-299; 20, с. 402].

Щодо Боричівки в грамоті зазначено, що вона лежить на потоці Боричівці й межує з Тереховлею. До села належали три діброви: Литкова, Волосівка і Хвороща (Схвороща). Важливою статтею прибутків були мита, які стягалися «з давніх-давен» за прогін чи проїзд коней та худоби влітку і взимку на трьох дорогах, які проходили боричівськими ґрунтами до королівських сіл Глібова (droga Hliebowska), Ілавча (do Wilawcza) та Лошнова (do Loszniowa). Митний збір становив один польський півгрош за кожних вола, коня, кобилу, корову, телицю та чотирьох овець.

Село Вишній Зубів, або Берести, з полем і сіножатями, що називалися Тютьків (Tyuthkow, Tyvthkow, нині с. Тютьків на захід від Зубова), розташовувалося поблизу «великого гостинця», який ішов із Золотників (z Złotnik) до Тереховлі. Поселення лежало на обох берегах ставу і «берестського млина» на р. Серет, нижче від села Різдвян (Rostwion) і вище від королівських сіл Зірвикаптурів (Serwikaptury) й Острівця (Ostrowcza).

В грамоті зазначалося, що Боричівку з митами і трьома дібровами та Берести, тобто Зубів, з полем, сіножатями (Тютьковим), з іншими полями, лісами, дібровами, ставами «з їхнім спуском (z ich spusty)», млинами «з їхніми мірками (z ich miarkami)», чиншами, роботами, данинами, доходами й оплатами, «всіма вжитками», «всім на все правом» король дає і дарує Іванку Сушику та його нащадкам навіки й на спадковому праві. Це означало, що власник і його нащадки могли ці села «передати, подарувати, продати, обміняти і заставити» як власні спадкові володіння. Водночас, як того вимагало феодальне право, на Іванка та його спадкоємців покладався обов'язок участі в походах королівського війська «на трьох конях з рогатинами (na trzech koniach z rohatynami)», тобто різноманітним довгого спису – головної ударної зброї середньовічної кінноти.

Навряд чи Іванко Сушик належав до місцевих уродженців. У грамоті вказано, що він був з Романова (z Romanowa), де, мабуть, мав маєтність. Видавці документа не змогли ідентифікувати цей населений пункт «через частість назви». На нинішньому Тернополі немає села з такою назвою, хоча на південний захід від Тереховлі, на берегах р. Гнила Рудка, лежить с. Романівка [9, с. 491]. Крім того, на схід від Тернополя розташована ще одна Романівка, а поряд – Романове Село [12, с. 312, 541]. Ці топоніми

співзвучні назві Романів, але й не тотожні з нею. Проте населений пункт з такою назвою розташований на південний схід від Львова (у Перемишлянському р-ні). Місцеві історики та краєзнавці вважають, що в грамоті 1410 р. згадується саме цей Романів [11, с. 572]. Крім того, на Львівщині виступають топоніми, дещо співзвучні прізвищу чи прізвиську Сушик, наприклад, села Сушиця (Старосамбірський р-н) та Сушне (Радохівський р-н) [11, с. 638, 787]. Звичайно, питання вимагає додаткового вивчення, але надання володінь у віддаленому повіті особі, що проживала в іншому повіті, не лише не суперечить практиці короля Владислава II Ягайла, але й, навпаки, цілком відповідає їй.

Найближча за часом і місцем аналогія пов'язана з особою Фредра¹ з Плешовиць [про нього див.: 26, с. 77-79] (нині це с. Плешевичі на південь від Шегинів на Львівщині), який ще 17 серпня 1407 р. одержав від короля Владислава II Ягайла с. Кадиївці, розташоване на схід від Кам'янця-Подільського, на берегах р. Жванчик [3, с. 270-271]. 12 листопада 1410 р. цей самий Фредро, який мужньо бився «у великій пруській битві», тобто під Грюнвальдом, і пізніше постійно виявляв свою вірність, отримав як нагороду від короля села Фридрівці (Fredrowce, нині Залісся Перше), Суржу (Szurza) і Кадиївці (Cadeyowcze) [3, с. 332-334]. Ці населені пункти були і досі є сусідніми, причому, Суржа нині входить до складу Кадиїовецької сільської ради Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. [13, с. 359-360]. За надані села «шляхетний Фредро та його законні нащадки» були зобов'язані за власний рахунок брати участь у загальних походах, тобто «з одним списом і двома арбалетниками, достойно озброєними (cum una hasta et duobus ballistarijs decenter armatis)» [3, с. 334]. Арбалет був ефективною зброєю, але вельми складною в користуванні (особливо в заряджанні) для кінного воїна, що вимагало спеціальних навичок.

Джерелознавці й історики родини Фредрів слушно розглядають грамоту від 12 листопада 1410 р. як «підозрілу», хоча її оригінал на пергамені зберігся у Центральному державному історичному архіві України (м. Львів) у досить хорошому стані. Щоправда, досі документ публікувався не за цим оригіналом, а за трансумптом 1556 р., текст якого було вписано до Коронної Метрики.

«Підозру» в грамоті на ім'я Фредра викликають декілька важливих обставин. По-перше, документ датовано 1410 роком, однак у переліку свідків і керівників королівської канцелярії названо осіб, більшість яких займали вказані в акті посади з 1423 по 1428 р. По-друге, місце видання грамоти («на полі коло ріки Осси») не відповідає ітінераріуму (місцям перебування) Владислава II Ягайла. Покинувши територію Пруссії наприкінці вересня, король упродовж жовтня і початку листопада 1410 р.

¹ Він вважається родоначальником Фредрів, родини, відомої в історії польської літератури. Його ім'я походило від імені Фридерик (Фрідріх).

перебував у куявському м. Юнівладіславія (Іновроцлав), а з 10 листопада – у Бресті-Куявському, і не повертався до Пруссії [див.: 1, с. 134-135, 139, 141, 143, 145, 147-149]. Звертає на себе увагу відсутність печатки, хоча в нижній частині пергаменту є «стандартні» отвори для шнурка. Це теж викликає підозри, тим паче, що збереженість самого документа, як зазначалося, досить добра.

За змістом грамота цілком типова для зазначеного часу. Щоправда, викликає певну підозру відсутність у ній згадки про те, що Кадіївці вже належали Фредру (з 1407 р.). Крім того, він мав бути власником і Фридрі-вців, причому, задовго до 1423-1428 рр., адже неважко помітити в назві села Fredrowse зв'язок з його ім'ям. Однак в акті Владислава II Ягайла ці поселення, включаючи Суржу, позначено як королівські («наші села»). Найлегше було б пояснити появу «підозрілих» місць у грамоті тим, що її було фальсифіковано, проте для цього немає вагомих підстав. Можна припустити, що Фредро з Плешовиць як учасник Грюнвальдської битви, справді одержав від короля додатково до Кадіївців ще два села – Фридрі-вці та Суржу. Відповідну грамоту було видано «коло ріки Осси» в Пруссії. На початку 20-х років XV ст. Фредро її втратив і відтак звернувся у королівську канцелярію з проханням відновити документ 1410 р., що й було зроблено, проте для більшої надійності наприкінці акта з'явився список свідків, які реально існували в 1423 р. Це відбулося 12 листопада – «*feria secunda ipso die quinque fratrum dormiencium*», однак, на думку деяких фахівців, у грамоті могла стояти й дещо інша дата – «*ipso die septem fratrum dormiencium*», що відповідало б 28 липня [14, с. 49]. Втім, ця дата теж не відповідає ітінерарію Владислава II, який з 25 липня перебував уже під орденською столицею Марієнбургом (нині Мальборк), розташованою на значній відстані від р. Осси [1, с. 120].

Отже, Іванко Сушик з Романова та Фредро з Плешовиць завдяки королівським наданням стали рицарями «середньої руки» і повинні були з'являтися до війська на чолі тактичної одиниці – «списа», який складався щонайменше з трьох воїнів – рицаря і двох зброєносців. Різниця полягала лише в озброєнні: перший мав привести двох списоносців, а другий – двох стрільців-арбалетників. Мабуть, ця різниця залежала від можливостей кожного рицаря, адже Іванко Сушик одержав два села, тоді як Фредро з Плешовиць – три, тому він мусив мати при собі краще навчених воїнів, здатних вправлятися з арбалетом – зброєю, яка в той час коштувала, звичайно, набагато дорожче за традиційні спис чи рогатину.

Генезу військового обов'язку шляхти вичерпно висвітлив ще М. Грушевський, який слушно зазначав, що його було запроваджено в українських землях, зокрема в Галичині, Казимиром III, а на Поділлі – за Владислава II Ягайла [7, с. 75-77, 80]. Слід погодитися з думкою вченого, що впровадження цього обов'язку як постійного феодального інституту було генетично пов'язане з поширенням німецького права. Щоправда, М. Грушевський вважав, що початково до військової служби зобов'язу-

валися лише вийти поселень, заснованих на німецькому праві, але не польська шляхта. Не вдаючись до деталізації цього питання, слід зазначити, що великий вплив на формування правових відносин у Польщі справляла орденська Пруссія, де з початку 30-х років XIII ст. набуло поширення Кульмське (Хелмінське) право, яке, з одного боку, надавало всім землеволодарям виключно широкі можливості розпорядження землею, в тому числі її продажу частинами і навіть спадкування по жіночій лінії, але, з другого боку, передбачало їхню обов'язкову військову службу без жодних обмежень і за власний рахунок [22, с. 169-177, 195]. У цьому відношенні умови володіння землею за Кульмським правом і розглянуті вище умови надання помість Іванку Сушику та Фредру з Плешовиць принципово не відрізняються, за винятком того, що в польсько-українських привілеях не передбачалося спадкування маєтностей по жіночій лінії. Тут слід вбачати вплив не лише місцевих феодальних звичаїв, але й Магдебурзького земського права.

Королівський акт про надання сіл Іванкові Сушику містить також важливу краєзнавчу інформацію. Адже досі вважалося, що Боричівку було знищено в XIII ст. монголо-татарами й відновлено лише в XVII ст. польськими колоністами [5, с. 298]. Натомість матеріал грамоти 1410 р. засвідчив існування села на початку XV ст. не лише як поселення, але й місцевого митного пункту. Це саме стосується й королівських сіл Глібів, Ілавче та Лошнів. Досі вважалося, наприклад, що останнє з названих сіл відоме з 1564 р. [5, с. 201]. Натомість для всіх чотирьох поселень 1410 рік можна вважати роком першої документальної згадки. До речі, використана в королівській грамоті форма «do Wilawcza» підтверджує правильність припущення, що в середньовіччі село мало назву Вилавче [23, с. 413; 6, с. 170].

Схожі висновки можна зробити і для другої групи сіл, які лежали на захід від Теробовлі. Те, що в королівській грамоті 1410 р. с. Зубів позначено як Вишній, свідчить про існування у той час ще одного Зубова – Долішнього. Друга назва села – Берести – може вказувати на злиття двох раніше окремих поселень в одне. Згадка про «берестський млин» на Сереті дозволяє локалізувати колишні Берести безпосередньо на березі ріки, тоді як Зубів розташовувався навколо ставу, від якого й досі зберігся топонім Стависько [17, с. 402]. Натомість села Тютькова як поселення тоді ще не було, тому що в грамоті цією назвою позначено поле і сіножаті поблизу «великого гостинця», який сполучав Золотники і Теробовлю.

Існування назви Золотники в 1410 р. спростовує поширене твердження, ніби вона походить від прізвища пана Михайла Золотницького, який придбав село 1459 р. [4, с. 398-399; 6, с. 247]. Поселення задовго до цієї дати називалося Золотниками, отже, це дозволяє дійти висновку, що згаданий пан сам мусив взяти собі прізвище від топоніма, а не навпаки, що цілком логічно з філологічної точки зору.

Королівська грамота 1410 р. дозволяє також переглянути дати перших письмових згадок про села Різдваїни й Острівець, бо досі для першо-

го села чинною датою був 1564 р. [16, с. 486], а для другого 1471 р. [21, с. 473]. Залишилися, нарешті, загадкові Зірвикаптури, які лежали трохи нижче по Серету, між Зубовим та Острівцем. Безсумнівно, цю кумедну назву носило нинішнє с. Застіноче, відоме з 1471 р. [10, с. 391]. Отже, воно існувало й раніше, проте називалося зовсім по-іншому.

Незважаючи на надзвичайну інформативність королівської грамоти, наданої мужньому рицарю Іванкові Сушику з Романова 17 липня 1410 р. на полі Грюнвальдської битви, нею не вичерпується вивчення проблеми участі українців у подіях Великої війни та інших конфліктах з Німецьким орденом, навпаки, воно лише розпочинається. Необхідно також з'ясувати, як реалізовував цей діяч свої права на одержані маєтки в Тереховлянському повіті. Існують лише непевні натяки на те, що Іванко Сушик осів у Тереховлі і пустив тут корені. Його далеким нащадком міг бути Мартин Сушик, обраний міським радним у 1594 р., під час козацько-селянського повстання під проводом С. Наливайка [8, с. 70; 6, с. 64]. Це лише гіпотеза, яка вимагає доказів, а знайти їх допоможуть майбутні дослідження, які, можна сподіватися, дадуть ще чимало нових матеріалів також з історичного краєзнавства Тереховлянщини¹.

Таким чином, українці й вихідці з українських земель брали значну участь у Великій війні 1409-1411 рр. У переважній більшості вони були рядовими рицарями і кінними стрільцями, хоча окремі перебували на почесних придворних посадах при королі Владиславі II Ягайлу. До безумовних героїв Грюнвальдської битви належав Іванко Сушик з Романова, якого король нагородив за мужність безпосередньо на полі бою, перед вишикуванням військом. Отже, рицарі з українських земель теж внесли свою частку у вікопомну подію, яка суттєво вплинула на стан міжнародних відносин у Центрально-Східній Європі XV ст.

Джерела та література: 1. Длугош Я. Грюнвальдская битва / Изд. подготовили Г.А. Стратановский, Б.В. Казанский, Л.В. Разумовская. – СПб.: Наука, 2007. – 214 с.; 2. Cronica conflictus Wladislai regis Poloniae cum cruciferis anno Christi 1410 / Z rękopismu Bibl. Kórnickiej wyd. Z. Celichowski. – Poznań: Nakł. Bibl. Kórnickiej, 1911. – 31 s.; 3. Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś. – Wrocław etc.: Ossolineum, 1974. – Cz. VI: Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1386-1417. – 496 s.; 4. Бойко В., Михайлюк М. Золотники // Історія міст і сіл Тереховлянщини / Ред. колегія: М. Смалига (голова) та ін. – Тернопіль: Збруч, 1997. – С. 398-401; 5. Гончарук М. Боричівка // Історія міст і сіл Тереховлянщини / Ред. коле-

---

¹ Автор висловлює щирі вдячність кандидату історичних наук, доценту Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича Андрію Федоруку за безкорисливу допомогу, без якої було б неможливе написання цього повідомлення.

гія: М. Смалига (голова) та ін. – Тернопіль: Збруч, 1997. – С. 298-300; **6.** Городиський Л., Зінчишин І. Мандрівка по Тербовлі і Тербовлянщині: Історичний нарис-путівник. – Львів: Каменяр, 1998. – 294 с.; **7.** Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1994. – Т. 5. – 704 с.; **8.** Денисова Л. Тербовля у період середньовіччя. 1349-1772 рр. // Історія міст і сіл Тербовлянщини / Ред. колегія: М. Смалига (голова) та ін. – Тернопіль: Збруч, 1997. – С. 62-105; **9.** Дудар О. Романівка // Історія міст і сіл Тербовлянщини / Ред. колегія: М. Смалига (голова) та ін. – Тернопіль: Збруч, 1997. – С. 491-495; **10.** Іваницький В. Застіноче // Історія міст і сіл Тербовлянщини / Ред. колегія: М. Смалига (голова) та ін. – Тернопіль: Збруч, 1997. – С. 391-397; **11.** Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Головна редакція УРЕ, 1968. – 979 с.; **12.** Історія міст і сіл Української РСР. Тернопільська область. – К.: Головна редакція УРЕ, 1973. – 640 с.; **13.** Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область. – К.: Головна редакція УРЕ, 1971. – 706 с.; **14.** Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові. 1233-1799. – К.: Наук. думка, 1972. – 675 с. **15.** Куликівський А. Бібліографія і краєзнавство Тербовлянщини // Історія міст і сіл Тербовлянщини / Ред. колегія: М. Смалига (голова) та ін. – Тернопіль: Збруч, 1997. – С. 15-22; **16.** Марійовська Г. Різдвяни // Історія міст і сіл Тербовлянщини / Ред. колегія: М. Смалига (голова) та ін. – Тернопіль: Збруч, 1997. – С. 486-491; **17.** Масан О., Федорук А. Участь українсько-молдавського загону в битві під Грюнвальдом // Питання історії України: Збір. наук. статей. – Чернівці, 2003. – Т. 6. – С. 193-197; **18.** Масан О. 1410 рік: відлуння Грюнвальда у середньовічній Тербовлі та її околицях (до питання про участь рицарів з Галичини у Великій війні 1409-1411 рр.) // Наук. записки Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2004. – Вип. 2. – С. 4-9; **19.** Масан О. Участь рицарів з України у Великій війні 1409-1411 рр. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наук. праць. – Чернівці, 2006. – Т. 1 (21). – С. 74-85; **20.** Матковський Є. Зубів // Історія міст і сіл Тербовлянщини / Ред. колегія: М. Смалига (голова) та ін. – Тернопіль: Збруч, 1997. – С. 402-407; **21.** Петрица Г. Острівець // Історія міст і сіл Тербовлянщини / Ред. колегія: М. Смалига (голова) та ін. – Тернопіль: Збруч, 1997. – С. 473-477; **22.** Рогачевский А.Л. Кульмская грамота – памятник права Пруссии XIII в. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2002. – 368 с.; **23.** Твердун Д. Ілавче // Історія міст і сіл Тербовлянщини / Ред. колегія: М. Смалига (голова) та ін. – Тернопіль: Збруч, 1997. – С. 413-416; **24.** Kuc M. Oblężenie twierdzy malborskiej w 1410 roku – aspekty militarne // Zapiski Historyczne. – Toruń, 2000. – Т. 65. – Z. 1. – S. 25-44; **25.** Nadolski A. Grunwald 1410. – Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona, 2008. – 144 s.; **26.** Przyboś K. Fredrowie herbu Bończa *domus antiqui moris virtutisque cultrix* // Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. – Warszawa, 1997. – Nowej serii t. III (XIV). – S. 75-116.